

УДК 322
ББК 86.211

*Володимир Андрушко,
о. Михайло Лучків, Леся Волошин*

**СОЦІАЛЬНІ КОНЦЕПЦІЇ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО:
МОРАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

У статті з позицій моралі та права проаналізовано соціальні концепції митрополита Андрея Шептицького, актуальні й сьогодні для церкви та суспільства.

Ключові слова: духовність, любов, милосердя, право, справедливість, служіння.

“Щасливий, хто пильнує право
й увесь час творить
справедливість!” (Пс.106.3)

В українській державі проводиться певний комплекс правових, економічних, соціальних, психологічних, медичних, реабілітаційних та інших заходів, що мають на меті надавати допомогу як соціальним групам, так і окремим громадянам, які знаходяться в складних життєвих ситуаціях. Ці напрями життя в суспільстві визначено його Основним Законом – Конституцією України [4, с.3], конкретизовано іншими нормативно-правовими актами.

Комплекс перелічених заходів – ніщо інше, як обов’язок державних органів, що окреслюється словом *служба*, тобто сумлінне виконання своїх службових обов’язків. У духовному вимірі визначається терміном *служіння* – шанс проявити милосердя, робити добрі вчинки для добра людей. Указані тотожні поняття увиразнюють відповідальність перед Богом і людьми. Ця сентенція не потребує додаткового обґрунтування: перед Богом мають цінність з любов’ю виконані конкретні справи, дії, до кінця виконане служіння, щоб бути по-християнськи солідарними з потребуючими милосердя як у матеріальному, так і в духовному значенні.

На жаль, абсолютизація економіки, ринку, інтенсивна психологія збагачення, шалений доларовий марафон, який охопив увесь життєвий простір України, нівелювання в суспільстві християнських цінностей, безнадія на зміни в молодій державі ставлять матеріальні блага вище від людини.

Сьогодні як ніколи вкрай необхідно звернутись до звитяжних постатей, наповнених Божим Духом задля майбутнього України. Це актуальна потреба побачити дорогу до світла Христової правди і свободи, адже християнська релігія і мораль ось уже 1025 років є традиційними для народу України.

Вивчаючи документи Української Греко-католицької церкви, написані митрополитом Андреем Шептицьким (1865–1944) – теологом, філософом, доктором права [13, с.25], якого було проголошено 5 грудня 1958 року Вселенською церквою слугою Божим, знайдемо ключ для розв’язання сучасних проблем. Отримавши від Бога непересічний розум, надзвичайно любляче серце, митрополит усе своє життя поклав на вітар любові й служіння Богу, Україні та народу. Варто нагадати, що для вірних Андрей Шептицький написав понад 100 пастирських листів, більше 10 популярних релігійних книжок, попри томи теоретичних і наукових праць. Слід зазначити, що не було в житті України ні однієї важливої події, на яку б слуга Божий Андрей не відгукнувся навчанням, нагадуванням чи обережністю щодо всіх основних проблем тогочасного йому суспільства.

Ось чому дуже корисно всім, хто прагне долучитися до побудови справедливого громадянського суспільства, вникнути в науку великого митрополита.

Слуга Божий Андрей Шептицький аналізував усі християнські та правові принципи, необхідні суверенному народу. Він ніколи не дбав про своє збагачення, а навпаки,

свої ж великі родові маєтки витрачав на потреби як церкви, так і людей убогих, особливо вдів і сиріт.

Надзвичайно актуальними є соціальні концепції митрополита, котрими переконував, що соціальну справедливість можна досягти лише через Христа.

Читаючи Пастирське послання до духовенства *“Наша програма”* від 2 серпня 1899 року на цей час ще єпископа Станіславівського Андрея Шептицького, можна зрозуміти його любов і водночас вимогливість, коли писав: “Тисячі сердець – тисячі рук піднесених до неба, благає від нас помочи. Всі вбогі та пригнетені тягарем праці й життя, – всі темні й непросвічені, всі опущені і без засобів до життя... Батьківського проводу від нас домагаються. Багатших треба наклонювати до любови та милосердя супроти убожчих, а убожчих остерігати перед пожаданням чужого добра. Треба людям помагати у закладанні християнських крамниць, шпіхлірів, позичкових кас, ріжних господарських і ремісничих спілок та всяких інших... установ” [9, с.6–7].

Пастирським посланням *“Християнська робота”* від 2 серпня 1899 року багатим сказано: “... Коли допомагаєте вбогому, пам’ятайте, що він не лише вашого гроша потребує, але часом ще більше помочи дієвої, поради, потіхи... Давайте вбогому можливість заробку – научіть його, покажіть йому, як би він сам міг свою долю поправити” [10, с.8].

Завершуючи служіння єпископа Станіславівської єпархії та з покірністю приймаючи Львівський митрополичий престіл, Андрей Шептицький 4 січня 1901 року написав Пастирське послання до духовенства та вірних *“Найбільша заповідь”*, яку можна назвати *“Гімном Пастирської любові”*. У кожному слові Послання можна відчутти, що написане з любов’ю до улюблених: “Мусиш Його любити, бо Він перший Тебе полюбив... Нашим обов’язком: віддати серце за серце! ... Людські серця тісно пов’язані між собою, що кожне порушення одного серця вправляє в рух усі інші; відгомоном відбивається об другі серця... Отже, нема між людьми більшої... сили, ніж любов, вона загальнолюдська! ... Не смієш жити в серці злости... не смієш клясти-проклинати... Не кленіть, а благословіть!” [10, с.37–69.]. Цим *Посланням* митрополит також подав для вірних завдання: окуплювати свої гріхи милосердям для вдів, сиріт та вбогих; остерігатися втрати та матеріальної кривди для вбогого, пам’ятаючи, що задержання заробітної плати є гріхом, що кличе до неба про помсту, бо прокляте таке майно і проклятий той, хто його посідає з кривдою для вбогих.

Важливими для християнського життя є вчинки милосердя не тільки щодо тіла, але й для душі. Звертаючись до вірних Львівської та Кам’янецької єпархій 27 січня 1901 року в Пастирському листі *“Про Церкву”*, уже як митрополит, Андрей Шептицький настановляв виконувати вчинки милосердя з любов’ю в серці. Якщо не можна спромогтися на більшу милостиню, – нехай вона буде символом того, що людина рада би дати, що душа бажає. Може милосердний Бог прийме й незначну лепту для внутрішнього стану християнської душі. Однак треба остерігатись, щоб той внутрішній стан не був самообманом [12, с.253].

Не залишався митрополит поодалік від іншого боку суспільного життя українського народу, тому 21 травня 1904 року вийшло у світ Пастирське послання до духовенства *“О kwestії соціальній”*. Послання включало вступ, 4 розділи, що склались із 84 підрозділів. Питання, висвітлені в Посланні, були важливими не тільки на початку ХХ ст., вони актуальні й у ХХІ ст. Це *“Соціальні труднощі”*, *“Квестія соціальна”*, *“Соціялісти хотять знести право власности”*, *“Право власности, освячене Божим правом”*, *“Справедлива платня”*, *“Церква перестерігає богачів”*, *“Обов’язок убогих”* та ін. Сильний євангельським духом, як його називали в колах інтелігенції, Князь церкви в Посланні писав, що “рівність-братерство – це право справедливості та любові до ближнього, на котрім стоїть цілий євангельський Закон. Божий Син прийшов спасти

людський рід, став убогим і слабим, народився серед убогих і слабих, подбавши про них, бажає нахилити всіх людей до праці для добра убогих” [11, с.137–177].

13 грудня 1931 року прийнято спільне Пастирське послання митрополита Андрея та єпископів церкви *“На поміч безробітним і вбогим”*. Указаним Посланням підкреслено висновки, передані в промові від 17 березня 1931 року *“З нагоди 40-літнього ювілею Енцикліки Папи Лева XIII *Requiem novarum* (Нові справи)”*, прийнятої 15 травня 1891 року. Духовним проводом УГКЦ стверджено, що лише діяльна любов ближнього й християнське милосердя не словами, а ділами зможе спасти людей з неволі, яку вони переживають. Митрополит просив вірних обмежити свої видатки й бути ощадливими; убогі можуть і повинні щось милосердного зробити для інших убогих і нещасливих. Наслідуючи приклад Папи Лева XIII, митрополит Андрей Шептицький закликав духовенство покинути захристії й піти в народ, між бідних і опущених, рятувати їх тіло й душу. Священникам доручив при парафіях організувати добродійні акції. Наказав створити у Львові Крайовий рахунковий Комітет та єпархіальні комітети з осідком у єпархіях, а при кожній парафії – товариства *“Союз милосердя”* [10, с.469–474, 821].

Голодомор 1933 року став криком усього ества поневоленого українського народу, а тому 24 липня 1933 року слугою Божим митрополитом Андреем Шептицьким спільно з єпископами церкви скеровано відозву до вірних *“Україна в передсмертних судорогах”*. Це документ болю серця і надії на Боже милосердя, адже населення вимирало голодною смертю; на несправедливості, обмані, безбожництві та деправації людодійна система державного капіталізму довела багатий недавно край до повної руїни. Безсилий принести яку-небудь матеріальну допомогу конаючим братам, уряд церкви закликав вірних, щоби молитвами, жертвами та всіма можливими добрими ділами християнського життя випрошувати допомогу з неба, коли на землі нема ніякої надії на людську поміч. Єпископи перед цілим світом знову протестували проти переслідування малих, убогих, слабих і невинних, гонителів, оскаржуючи перед Судом Всевишнього, бо *“кров робітників, що в голоді орали чорнозем України, кличе о пімсту до неба, а голос голодних женців дійшов до ушей Господа Саваота...”* [10, с.478].

28 серпня 1934 року в свято Успення Пресвятої Богородиці митрополит Андрей написав друге Звернення до духовенства *“Поможім безробітним”*. Він звертався з проханням організувати безробітним інституцію, яка хоча б декому з них допомогла, а з часом могла б допомагати багатьом. Досвідчуючи в духовному житті ласку й силу Божого Милосердя, будучи мужем молитви, митрополит у Зверненні писав, що немає страшнішого безробіття, коли душа з браку віри, чеснот, доброї волі не може працювати над своїм вічним спасінням. Щира молитва може випросити цим найбіднішим із безробітних і найубогішим з убогих ласку християнського життя й навернення до Бога [10, с.484–485].

16 жовтня 1940 року митрополитом Української греко-католицької церкви слугою Божим Андреем Шептицьким скеровано голові ЦК КП(б)У Хрущову Н.С. лист *“Про надання дозволу священникам обслуговувати хворих у лікарнях”*. Митрополит із відповідальністю за паству писав про заборону останньої сповіді недужим, умираючим у лікарнях, клініках, посилаючись на припис кримінального кодексу, а тому просив Хрущова Н.С. скасувати цю *“аномалію теперішньої правової інтерпретації кримінального кодексу і недужим, терплячим у шпиталях принести бажану пільгу”* [10, с.706]. Оскільки число хворих зростало, 15 серпня 1941 року подібну заяву написано на адресу Уряду здоров'я управи м. Львів *“Про дозвіл забезпечення хворих постійною духовною опікою”* [10, с. 937].

Слуга Божий Андрей Шептицький по-батьківськи дбав про полонених. Серед архівних документів можна прочитати Звернення до управи Львова *“Про транспортування продовольчих посилок для полонених українців”*, підписане 1942 року [10, с.967].

18 березня 1942 року підписано Послання “До духовенства всіх єпархій галицького Генералгубернаторства з закликом допомогти голодуючим”. З великим болем писав митрополит про голод серед народу: “... Большевицька рабівнича господарка, яка накладала на наших селян непомірні тягарі в натураліях і збіжжі, багато людського робочого матеріалу вивезено в Сибір, багато помордовано по в’язницях, велика повінь у серпні цього року...” [10, с.969]. Митрополит вважав необхідним за допомогою Українського крайового комітету і Галицького єпископату організувати та координувати роботу через священиків кожної парафії щодо збірки грошей заснованими “Комітетами помочі голодуючим”; утворення спільних кухонь у “братському домі”, в читальні або плебанії; утворення колоній для утримання багатшими господарями та безоплатного харчування однієї або двох дітей до нового врожаю хліба.

Доцільно окремо зупинитись на двох важливих і взаємопов’язаних документах УГКЦ часу подвижницького пастирювання слуги Божого митрополита Андрея Шептицького: це два Послання до духовенства та вірних – “Про милостиню” та “Про милосердя”. Указані документи богословського, соціального, історичного характеру можна назвати чи не найвагомішими з усіх зафіксованих документів УГКЦ від часу Першого Генерального собору Львівської єпархії, проведеного 5 серпня 1535 року [8, с.89], до останнього синоду церкви.

Так, митрополит направив Послання до духовенства та вірних “Про милостиню”, підписану 13 березня 1940 року, у якому навчав словами старозавітного праведного Товита, святого апостола Матея. Показуючи нужденне життя убогого, він зазначав, що “послання многих вдовиць, сиріт, старих та недужих людей, а між ними і священиків приневолює мене звернутися до вас усіх... з візванням прийти їм із поміччю, пересилаючи до нас харчі, які можете, або помагаючи нам в даному випадку по селах купити, які ми могли б роздати потребуєчим. Усіх отців взиваю, щоби з парафіяльними радами уживали всіх церковних грошей, які на потреби церкви не є потрібні, на підмогу потребуєчим, передусім по містах...” [10, с.224–225].

11 червня 1942 р. митрополит Андрей Шептицький звернувся з Посланням до духовенства і вірних “Про милосердя”. Пастир церкви аналізував засади Божого й людського милосердя, почерпнуті зі Святого Письма, навчання отців церкви, катехизму церкви. Науково-філософські, соціально-економічні засади, пояснення й водночас вимоги викладено в 57 пунктах Послання. Слуга Божий Андрей Шептицький зазначав, що Боже милосердя щодо людей так пов’язане обов’язком і чеснотою милосердя, що Бог наче тільки одного від нас й домагається [1, с.915–918].

З метою кращого розуміння і, відповідно, виконання вірними митрополит роз’яснював суть термінів *діло милосердя*, *милостиня*. У п. 24 Послання зазначено, що християнський акт милосердя має вище духовне значення: він викликаний надприродним мотивом, просвічений світлом християнської віри й Божої благодаті [11, с.249].

Про сенс християнської милостині митрополит у Посланні пояснював, що, поперше, вона тільки тоді є правдивою християнською чеснотою, коли під час її виконання не порушено право справедливості або любові до ближнього, щоби милостиню давати зі свого, а не з чужого; по-друге, милостиня є виявом християнської любові до ближнього та розповсюджується на всіх ближніх узагалі – і на чужих, невірних, безбожників, ворогів. Милостиня повинна зберігати природний порядок, тобто поєднувати потрібно в першу чергу тим, хто має більшу потребу, ближчим собі – перед чужими, добрим – перед злими. Треба давати милостиню справді вбогим, щоби вона не була заохоченням чи спонукою до гріхів (лінивства, пияцтва). Найкращою є милостиня у формі можливості працювати [10, с.255–256].

Пастир церкви навчав вірних, що гріхом проти милосердя й любові до ближнього, “правдивою безоднею злоби і ненависти є злочин чоловіковбивства... це правдиве повторен-

ня злочину Каїна... Християнська громада повинна дати відчути чоловіковбивцям, що над ними має милосердя, але ними і брідиться... Їх душі поручаю і молитвам і милосердному, але й рішучому поступуванню і духовних отців, і усіх християн супроти них..." [10, с.259].

Можна віднести до *Історичних документів* УГКЦ листи, заяви, звернення про допомогу голодуючим дітям України, голодуючим українцям у СРСР, організації садка-передшкілля для дітей українських емігрантів тощо. Багато інших звернень направлялися на адресу митрополита Андрея Шептицького від юридичних осіб із проханням про допомогу. Безсумнівно, митрополит допомагав [11, с.852–972].

1 листопада 1944 року відійшов у вічність слуга Божий митрополит Андрей Шептицький. Митрополичий престіл очолив патріарх і кардинал Йосиф Сліпий (1892–1984), якого арештовано 11 квітня 1945 року [5, с.135–138], а вже в березні 1946 року почалося тотальне переслідування церкви.

Із виходом УГКЦ із підпілля 1989 року почала відновлюватися практика проведення її Соборів, які, наслідуючи спадщину слуги Божого митрополита Андрея Шептицького, акцентують увагу на вирішенні соціальних проблем. Так, перша сесія Собору УГКЦ на тему: *"Нова євангелізація"* відбулася 14–21 жовтня 1996 року. Увагу зосереджено на молодіжних проблемах, що мають соціальне навантаження, в тому числі волонтерському служінню бідним, проведенні євангелізаційних акцій у в'язницях, поспішаючи до молоді з духовною, культурною, матеріальною допомогою.

На другій сесії Собору на тему: *"Роль і місце мирян в Церкві"*, проведений 1–10 вересня 1998 року, серед порушених питань – апостолят і служіння мирян, проблеми опіки над установами соціального захисту, запобігання дитячому жебрацтву, розвиток опікуваних церквою дитячих закладів. Наголошувалося, що семінаристи повинні отримувати спеціалізовані курси для різних соціальних груп, розвиваючи інститут "капеланства" як одну з форм милосердного служіння.

Третя сесія Патріаршого Собору, що відбулася 26–30 грудня 2001 року на тему: *"Ісус Христос – джерело відродження українського народу"* характеризувалася практичними вказівками та пропозиціями щодо різних напрямів діяльності церкви. У розділі 8 *"Соціальна і благодійна діяльність Церкви"* зауважено, що минуле століття має багато прикладів служіння ближньому в його потребах.

Собором оцінено великий внесок самовідданого служіння митрополита Андрея Шептицького для розвитку благодійництва, плекання жертвовного духу вірних. Учасники Собору заохочували священнослужителів та богопосвячених осіб продовжувати цю гідну наслідування практику, очолити працю для допомоги потребуючим, закликали вірних для підтримки благодійних організацій і товариств. На завершення Собору прийнято резолюції, які направили керівникам органів виконавчої влади.

На соборі УГКЦ, що відбувся 15–16 січня 2002 року на тему *"Євангелізація і душпастирство у III тисячолітті"*, директор благодійної організації *"Карітас"* отець, а згодом єпископ Микола Сімкайло (+2013) виголосив доповідь *"Карітас у Церкві та його служіння у III тисячолітті"*, у якій відображено питання про навчання мецената української молоді, опікуна сиріт та убогих – слуги Божого митрополита Андрея Шептицького, заохочено служити й ступати тими стежками великого Пастиря, любов і милосердя якого були такими великими до своїх вірних, що до нього тягнулися люди різних віросповідань й неодмінно одержували допомогу.

На цьому ж соборі о. Сергій Знак, капелан Івано-Франківського притулку для неповнолітніх, говорив про іншу форму благодійництва – опіку над дитьми-сиротами, на що також особливу увагу звертав митрополит Андрей у посланні *"Про вдовичо-сиротинський фонд"* [2, с.9–287].

Синодом єпископів Української греко-католицької церкви від 29 листопада – 5 грудня 2009 року, серед документів організаційного характеру, 6 жовтня 2009 року

прийнято Звернення Блаженнішого Любомира до вірних УГКЦ на тему: “Про відзначення Всесвітнього дня хоспісної та паліативної допомоги”, зміст і дух якого наповнений милосердною любов’ю, співчуттям до людей.

На засіданні Синоду, що відбувся в грудні 2009 року прийнято Постанову “Про оголошення 2010 року Божого Роком християнського покликання з особливим наголосом на покликанні до богопосвяченого життя”, яку оприлюднено 1 січня 2010 року. У Постанові підкреслено, що праця цих людей є не тільки виконанням професійних обов’язків, а виявом любові до ближнього [3, с.51].

Проведення Синоду єпископів УГКЦ на тему “Жива парафія – місце зустрічі з живим Христом”, який завершився 2 грудня 2011 року, стало втіленням у життя церкви завдань, накреслених попередніми митрополитами. У Пастирському листі Блаженнішого Святослава, оприлюдненого на Синоді, підкреслено, що одним із важливих елементів, що виражає внутрішню природу церкви і виявляє, наскільки живою вважається парафія, є діяконія – служіння любові, або харитативна діяльність. У Листі визначено поняття церковного уряду, що не вважається виконанням певного адміністративного уряду, а служінням Богові та ближньому [6, с.4–5].

Таким чином, вивчаючи завдання, визначені в документах митрополита УГКЦ слуги Божого Андрея Шептицького щодо соціального захисту людей, можна почерпнути як проникливе навчання про милосердя Бога, що огортає милосердною любов’ю, так і зобов’язання до виконання настанов і вимог, викладених у документах. Так можна зрозуміти глибинний сенс милосердя, що відчитується в різних проявах служіння: Господу – церкві – суспільству – конкретній особі, через ласку – слово – дію. Вони є добрим дороговказом на шляху розвитку громадянського суспільства, відродження та утвердження в ньому християнських цінностей – основи вільного й щасливого майбуття, ключа до розв’язання сучасних проблем, творення справедливої, вільної й духовно багатой держави.

Насамперед необхідно зліквідувати релігійне невігластво, вникнувши, засвоївши й застосувавши вчення Христа в усіх сферах життя. Тісна співпраця церкви й держави допоможе збудувати громадянське суспільство на християнських засадах, яке дбатиме про забезпечення духовних, матеріальних, соціально-правових потреб народу.

1. Діяння і постанови Львівських Архієпархіальних Соборів 1940–1943 рр. під проводом слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. – С. 915–918.
2. Документи Єпархіальних соборів Української греко-католицької церкви 2001–2002 рр. Т. I : ПТВФ. – Л. : Афіша, 2003. – С. 9–287.
3. Документи Єпархіальних соборів Української греко-католицької церкви. Т. II : ПТВФ. – Л. : Афіша, 2009. – С. 51.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року (з відповідними змінами та доповненнями) // ВВРУ. – К., 1996. – № 30. – С. 3.
5. Панас К. Історія Української Церкви / Кость Панас. – Л., 1992. – С. 135–138.
6. Пастирський лист Блаженнішого Святослава до духовенства, монашества і мирян УГКЦ : Жива парафія – місце зустрічі з живим Христом. – К., 2011. – С. 4–5.
7. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. – Рим, 1990.
8. Собори Львівської єпархії XVI–XVIII століть // (Видавничка серія “Собори Київської Церкви. “Єпархіальні собори”). Т. I : Собори Львівської єпархії. Кн. I : XVI–XVIII століття / упорядкув. та іст. нарис Скочиляса І. – Л. : Вид-во УКУ, 2006. – С. 89.
9. Шептицький Андрей. Життя і діяльність : документи і матеріали : 1899–1944. Т. I : Церква і церковна єдність. – Л. : Свічадо, 1995. – С. 6–7.
10. Шептицький Андрей. Життя і діяльність : документи і матеріали 1899–1944 : Церква і суспільне питання. Т. II, кн. I. / за ред. Кравчука А. – Л. : Місіонер, 1998. – С. 8, 37–69, 224–225, 255–256, 259, 469–474, 478, 484–485, 706, 821, 937, 967, 969.
11. Шептицький Андрей. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944 : Церква і суспільне питання. Т. II, кн. II / за ред. Андрія Кравчука. – Л. : Місіонер, 1999. – С. 137–177, 249, 852–972.
12. Шептицький А. Пастирські листи (02.VIII.1899 р. – 07.IX.1901 р.). Т. I : Праці Українського богословського наукового товариства. Т. XV / Андрей Шептицький. – Торонто : Свічадо, 1965. – Л. : 1994. – С. 253.